УДК 338.48

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ТУРИСТИЧНОЮ ІНДУСТРІЄЮ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Стойка Сергій Олександрович, викладач Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Музиченко Анатолій Степанович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки підприємства, фінансів, обліку і аудиту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Анотація. У статті розглянуто особливості управління туристичною індустрією в контексті сучасного економічного розвитку світового господарства. Висвітлені окремі проблеми з якими стикається туристична індустрія в умовах економічної нестабільності. Наведено причини неефективної реалізації конкурентних переваг унікального ресурсного потенціалу України. Розглянуто основні складові на яких має базуватись ефективне управління туристичною індустрією. Досліджено складові механізму управління та запропоновано інструменти управління туристичною індустрією в умовах економічної нестабільності.

Annottation. The article considers the peculiarities of the tourism industry management in the context of modern economic development of the world economy. The article highlights the specific problems of the tourism industry during the

economic instability. The reasons of the ineffective realization of the competitive advantages of the unique resource potential of Ukraine are explored in this article. It also investigates the components of the management mechanism and proposes management tools of the tourism industry during the economic instability.

Ключові слова: управління, туристична індустрія, сектор послуг, туристичний продукт, еколого-економічна безпека, інноваційний підхід.

Keywords: management, tourism industry, the service sector, tourism product, ecological and economic security, an innovative approach.

Актуальність проблеми. У контексті сучасного економічного розвитку України все більшого значення набуває підвищення господарської активності у регіонах, розвиток територіальних конкурентних переваг, подолання кризових тенденцій, інтеграційних процесів в національну і світову економіку, а також реалізація потенціалу довгострокового зростання.

Пріоритетний розвиток туристичної індустрії, випереджаючий інші галузі і сфери економіки має важливе значення в процесі диверсифікації національної та регіональної економіки, переходу від переважання видобувних і низькотехнологічних галузей до високотехнологічних напрямів, посилення значення сектора послуг. Стратегічна необхідність пріоритетного розвитку саме індустрії туризму відображена в сучасній економічній політиці України.

Аналіз останніх наукових досліджень. Окремі аспекти удосконалення та реалізації механізму державного управління як такого досліджуються у працях вітчизняних учених В. Гнилорибова, В. Малиновського, А. Мельника, А. Никифорова, Р. Рудніцької, О. Стельмаха. Механізм державного управління туристичною галуззю досліджують вчені-економісти Ю. Алексєєва, М. Борущак, І. Валентюк, Л. Давиденко, Є. Козловський, В. Полюга.

Віддаючи належне здобуткам відомих вчених слід відзначити, що в дослідженні даної проблеми є потреби зосередити увагу на окремих сучасних аспектах.

Мета роботи. Мета даної статті полягає у дослідженні механізму державного управління туристичною галуззю, його основних принципів та інструментів реалізації.

Викладення основного матеріалу. Згідно Закону України „Про туризм" учасниками відносин, що виникають при здійсненні туристичної діяльності, є юридичні та фізичні особи, які створюють туристичний продукт, надають туристичні послуги (перевезення, тимчасового розміщення, харчування, екскурсійного, курортного, спортивного, розважального та іншого обслуговування) чи здійснюють посередницьку діяльність із надання характерних та супутніх послуг, а також громадяни України, іноземці та особи без громадянства (туристи, екскурсанти, відвідувачі та інші), в інтересах яких здійснюється туристична діяльність [1].

В умовах економічних змін туристична індустрія стикається з багатьма проблемами, зокрема: 1) невизначеністю ринкової ситуації, 2) сезонною нестабільністю попиту на туристичні послуги, 3) жорсткою конкуренцією у цій галузі, 4) недостатністю фінансових ресурсів тощо. Як в короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі успішність розвитку названої індустрії визначається перш за все збалансованістю різних напрямків її розвитку. При цьому важлива роль належить інфраструктурі, яку для туристичної галузі складають комунікації, транспортні послуги, інженерні споруди, дороги, суміжні підприємства, що забезпечують доступ туристів до туристичних ресурсів, їх належне використання у цілях туризму, а також підтримання життєдіяльності підприємств зазначеної індустрії [8, с. 58, 59].

Причинами неефективної реалізації конкурентних переваг унікального ресурсного потенціалу України є: 1) низька якість складових національного туристичного продукту: значна частина природних територій та об'єктів культурної спадщини непристосована для туристичних відвідувань; тому в цілому туристична інфраструктура не відповідає якісним параметрам, а туристичні послуги – вимогам щодо якості обслуговування; 2) відсутність комплексної політики держави, невідповідність нормативно-правового та

організаційно-фінансового забезпечення сучасним потребам населення та економіки держави, існуючим параметрам туристичного потоку, тенденціям розвитку туризму, а також несформованість раціональних форм державного управління у сфері туризму і діяльності курортів; 3) високе податкове навантаження; 4) складнощі з перетинанням кордону для зарубіжних туристів; 5) дефіцит висококваліфікованих менеджерів туристичного бізнесу в Україні [8, с. 60].

Можна зробити висновок, що туристична галузь в державі не забезпечує повноцінного виконання економічних, соціальних і гуманітарних функцій, зокрема: а) підвищення якості життя населення; б) збереження довкілля та культурної спадщини; в) формування гармонійно розвиненої особистості; г) наповнення бюджетів усіх рівнів; д) створення нових робочих місць. Відтак, лише встановлюючи і підтримуючи рівновагу між збереженням природних та історико-культурних ресурсів, між економічними інтересами і соціальними потребами та розвитком туризму, а також створюючи сприятливі умови для формування якісного національного туристичного продукту, можна забезпечити сталий розвиток туризму і курортів в Україні [8, с. 60–61].

Ефективного використання наявного ресурсного потенціалу неможливо досягти без запровадження комплексного управління туристичними ресурсами. Захист соціальних інтересів населення у сфері туризму і діяльності курортів забезпечується через запровадження мінімальних соціальних стандартів у туристичній справі. Конкурентоспроможність національного та регіональних туристичних продуктів досягається шляхом дотримання нормативних вимог до основних, найважливіших для туриста як споживача параметрів якості будь-яких об’єктів туристичних відвідувань і відповідних послуг, причому незалежно від їх категорії або рівня обслуговування. До того ж вплив держави на природоохоронні, економічні та соціальні чинники уможливлюється через реорганізацію системи та зміну механізмів управління на державному та місцевому рівнях, запровадження стратегічного планування, належне нормативно-правове, регуляторне, інституційне, науково-методичне, фінансове

забезпечення тощо [7, с. 78].

Зарубіжний досвід регіонального розвитку свідчить про те, що в сучасній економічній науці та практиці не існує домінуючої моделі державного регулювання та управління розвитком туризмом. Більш того, саме в цій сфері розходження між країнами особливо великі, що є прямим наслідком регіонального різноманіття [5, с. 110].

Саме тому, з метою вироблення стратегії управління туристичною галуззю необхідно враховувати рекомендації органів міжнародних організацій, насамперед Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО) – провідної міжнародної організації у сфері туризму, яка спрямовує свої зусилля на створення оптимальних умов розвитку туризму в усіх країнах-учасницях, Ради з туризму Співдружності Незалежних Держав, яка була створена відповідно до рішення глав урядів СНД. Діяльність Ради обмежується територією держав-членів і спрямована на розвиток і зміцнення туристських зв'язків між ними. Для цього розроблені єдина форма статистичної звітності, правила ліцензування, створені система інформаційного забезпечення, видавнича база, запроваджена єдина система стандартизації туристських послуг, спрощені туристські формальності, налагоджені співпраця з питань підготовки кадрів, гарантування безпеки туристів, установлення єдиних вимог до класифікації готелів на території СНД тощо [4].

Ефективне управління туристичною індустрією має базуватися на використанні основних складових: на перманентній інформаційній комунікації, урядовій підтримці, еколого-економічній безпеці, адекватних маркетингових технологіях та інноваційних підходах [2].

Комунікативний фактор має забезпечувати достовірність та прозорість інформації. Він має реалізовуватись через активне залучення засобів масової інформації до процесу висвітлення проблем та вжитих заходів, відсутність спекуляцій на тему кризи, активне використання мережі Інтернет для відображення подій тощо [2].

Урядова підтримка має бути спрямована на конструктивний діалог із

суб’єктами туристичного ринку, створення туристичних бюджетів з метою нарощування туристичного потоку, сприяти організації туристичних заходів, створювати сприятливі умови для просування нових туристичних продуктів та підтримувати розвиток внутрішнього туризму. Увага до проблем навколишнього середовища може призвести до підвищення конкурентності туризму за рахунок заходів із встановлення жорстких екологічних стандартів та підвищення екологічної свідомості населення. Уряд має сприяти створенню різних організацій із захисту навколишнього середовища для забезпечення виконання екологічних норм, моніторингу рівня забруднення та розглянути можливість укладання добровільних угод екологічного спрямування в державно-приватному секторі без втрати рентабельності в останньому [2].

Основи еколого-економічної безпеки повинні стати фундаментом для розбудови моделі розвитку, яка б задовольняла всі потреби суспільства та гарантувала збереження навколишнього природного середовища для існування людства в майбутньому [2].

Необхідний чіткий механізм регулювання еколого-економічної безпеки на національному та міжнародному рівнях, який повинен базуватися на міцній економічній і правовій базі, яка включає:

– фінансування науково-дослідної роботи в природоохоронній сфері;
– розвиток екологічної інфраструктури;
– часткову компенсацію витрат підприємців на природоохоронні заходи;
– вільний доступ до технологічної інформації;
– надання субсидій та позик підприємствам, що застосовують ресурсозберігаючі та природоохоронні технології;
– надання кредитів за низькими відсотками на придбання природоохоронного устаткування;
– прийняття національних правових актів щодо забезпечення еколого-економічної безпеки;
– розробку та уніфікацію природоохоронного законодавства та контроль за його виконанням [2].

У розвинених країнах інтереси та визначені правила природокористування узгоджуються, але значна частина витрат на природоохоронні заходи лягає на державу. Так, понад 80% забруднень водного басейну Нідерландів офіційно визнаються наслідком діяльності приватного сектору, однак питома вага його капіталовкладень на очищення води становить лише 10,9%. У США за останні роки субсидії держави на природоохоронні заходи становили понад 63% загальнонаціональних природоохоронних витрат, у Німеччині та Франції – близько 70, в Японії – близько 80% [6, с. 68].

Особливо гостро та актуально стоїть питання безпеки туристів. З метою забезпечення цього компоненту необхідно підвищити координацію та якість послуг з охорони та безпеки.

Маркетингові дослідження вимагають перегляду пріоритетів уподобань туристичного потоку, застосування нових концепцій та стратегій у позиціонуванні продукту чи послуги, активне відстеження повідомлень у засобах масової інформації, вивчення нових ринків та ринків, що розвиваються, та їхній можливий вплив на перерозподіл наявного туристичного потоку [2].

Враховуючи нову концепцію соціально орієнтованого маркетингу, підприємствам, окрім виробництва продукції на ринок та задоволення потреб споживачів необхідно враховувати також екологічний чинник.

Значного поширення сьогодні набуває третя хвиля в розвитку маркетингової діяльності – інвайронменталізм, відповідно до якого компанії зобов’язуються не шкодити навколишньому середовищу завдяки застосуванню профілактичних заходів та норм відповідальності. Все більше компаній імплементують засади сталого розвитку: розробляють стратегії, безпечні для навколишнього середовища, що приносять прибутки [2].

Поточні події переформовують фінансовий та індустріальний світ, роль інституцій та урядів. Туристична індустрія має шанс використати часи економічної невизначеності для підвищення співпраці між всіма гравцями ринку, а також ініціювати інноваційне партнерство між різними галузями та створити нові бізнесові напрямки [2].

Інноваційний підхід до вирішення проблемних питань дає можливість гідно витримати економічний спад. Нові та прибуткові партнерства можуть підтримувати туризм через створення нових цікавих та привабливих товарів та послуг. Це може бути посилення партнерства між аеропортами, готелями, транспортною системою та підприємствами з утилізації сміття. В транспортній інфраструктурі можливо налагодити виробництво біопалива з водоростей та ріпаку, створити масову трансферну модель від аеропорту до центра міста. Так, наприклад, авіатранспортна індустрія може розширити свою діяльність, здійснюючи переміщення людей та товарів без акцентування на виді транспорту. Такий підхід вимагає інноваційних альянсів з іншими транспортними компаніями для забезпечення послуг від ,,дверей до дверей". Така співпраця вже формується між галузями в туристичному секторі (наприклад, співпраця між Air France та Veolia). Готельний сектор може активно використовувати технології відновлюваних джерел енергії та покращання енергетичного збереження будівель. В Індії за спільною ініціативою Конфедерації індустрій Індії та Інституту світових ресурсів було створено нове венчурне підприємство для інвестицій в екотуристичний бізнес, екологічні будівельні матеріали, переробку сміття та відновлення енергії. Існує багато можливостей для співпраці на інноваційній основі для подолання існуючих проблем [2].

Висновки. Необхідно зазначити, що якщо при формуванні стратегії розвитку туристичної індустрії України не враховувати вищевказані складові управління, це призведе до:

– переорієнтації внутрішніх туристів на зовнішній ринок;

– підвищення техногенного навантаження на екосистеми туристичних регіонів країни, що пов'язано зі збільшенням побутового та промислового забруднення територій, вирубкою лісів, збільшенням транспортних потоків, видобуванням піску в акваторії Чорного моря тощо;

– скорочення обсягів інвестицій через недостатньо розвинуту транспортну, інженерну та енергетичну інфраструктури;

– погіршення стану пляжних територій, їх невідповідність міжнародним

стандартам тощо.

Отже, на нашу думку, для ефективного управління туристичною індустрією доцільно використовувати наступні інструменти:

– пропозиції обласних адміністрацій потенційним інвесторам розміщувати на їх території готельні, торгівельно-розважальні та інші комплекси, що сприятимуть розвитку туризму;

– розробку інвестиційних проектів, які пропонуватимуться на офіційних сайтах, в паспортах інвестиційних проектів, в презентаційних книгах і буклетах, в ілюстративних матеріалах для учасників міжнародних та українських інвестиційних форумів;

– щорічну участь делегацій з регіонів з розвинутою туристичною інфраструктурою в міжнародних інвестиційних форумах і туристичних виставках;

– розвиток системи підтримки громадського правопорядку, попередження сутичок на національному та релігійному підґрунті, терористичних актів;

– створення образів регіонів як місць, привабливих для бізнесу, туристів та населення. Інструментами формування та зміни уявлень про регіони можуть бути інтерв'ю з головами адміністрацій по телебаченню та у провідних журналах, реклама міст регіону на зовнішніх щитах повз автомобільні дороги, сувенірна продукція з назвами міст тощо.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про туризм» [Електронний ресурс] // Веб-сайт Верховної ради України. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр.

2. Бондаренко, М. Стабілізація та підтримка розвитку індустрії туризму в умовах економічної турбулентності [Електронний ресурс] / М. Бондаренко. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpdme/2011_1/bondarenko.pdf.

3. Борущак, М. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних

регіонів : монографія / М. Борущак. – Л. : ІРД НАН України, 2006. – 288 с.

4. Гончарук, Ю С. Стратегічні напрями міжнародного співробітництва України у сфері туризму [Електронний ресурс] / Ю. С. Гончарук, О. В. Пирог. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/aprer/2009_5_2/03.pdf.

5. Горбань, Г. П. Управління регіональним розвитком туристичної галузі: світовий досвід / Г. П. Горбань // Экономика и управление. – 2011. – № 4. – С. 110–113.

6. Дубель, В. Міжнародне регулювання еколого-економічної безпеки / В. Дубель. – Тернопіль: Наука молода, 2008. – № 9. – С. 63–69.

7. Коваль, П. Ф. Розвиток розважального сектору тур індустрії як засіб зміцнення туристичного потенціалу України / П. Ф. Коваль, Н. О. Алєшугіна, Г. П. Андрєєва // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 6. – С. 78–83.

8. Мельник, Ю. Стратегічне управління туристичним підприємством на міжнародному ринку / Ю. Мельник, Л. Цетнар // Психологія і суспільство. – 2012. – № 2. – С. 58–63.